

TÜRKİYE CUMHURİYETİ DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI ARŞİVCİLİK ÇALIŞMALARI (1920-1960)

THE ARCHIVAL WORKS OF THE MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS OF THE REPUBLIC OF TÜRKİYE (1920-1960)

Mehmet ERDOĞAN*

Makale Bilgisi

Başvuru: 16 Mayıs 2023

Kabul: 17 Temmuz 2023

Article Info

Received: May, 16, 2023

Accepted: July, 17, 2023

Öz

Bu çalışmada, Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivindeki (TDA) konuyla ilgili tespit edilebilen belgelerden yararlanmak suretiyle, Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığının 1920-1960 tarihleri arası arşivcilik çalışmaları incelenmiştir. Bu bağlamda, Bakanlığa gelen ve Bakanlıktan giden güncel belgelerin akışını sağlayan 'Umum) Evrak Müdürlüğü', Bakanlığın ilk kapsamlı teşkilat kanunu olan 25.06.1927 tarihli ve 1154 sayılı 'Hariciye Vekaleti Memurin Kanunu', Türkiye'de ayıklama ve imha işlemlerine yönelik ilk mevzuat olan 04.10.1934 tarihli 'Resmî Evrak ve Defterlerden Lüzumsuz Olanlarının Yok Edilme Tarzı Hakkında Nizamname', 4 Nisan 1956 tarihinde 6696 sayısıyla Resmî Gazetede yayımlanan 'Muhafazasına Lüzum Kalmayan Evrak ve Vesaikin İmha Edilmesi Hakkında Kanun', daha çok gelen-giden güncel evrakın akışı ve dosyalanmasıyla ilgili olup aynı zamanda 100.000'lik desimal sisteme dayalı ilk dosyalama planı olan ve 2 Eylül 1957 tarihinde yalnızca Bakanlık merkez teşkilatında yürürlüğe giren 'Hariciye Vekaleti Merkez Arşiv Talimatnamesi' ve Bakanlığın bu dönemdeki diğer arşiv çalışmaları üzerinde durulmuştur. Sonuç olarak, Bakanlığın ilk otuz yılında Bakanlık arşivleriyle ilgili kaydedeğer herhangi bir çalışmanın yapılmadığı, devlet düzeyinde yapılan mevzuat çalışmalarının kalıcı olmaktan uzak olduğu; 1950'li yıllarla birlikte Bakanlık merkezinde hem arşiv belgesinin oluşmaya başlamış olmasının hem belge sayısındaki hacimsel artışın arşiv konusuna eğilimi gerekli kıldığı, bu nedenle bu dönemde devlet düzeyinde ve Bakanlık özelinde arşivler konusunun ele alındığı, ancak bütün çabalara rağmen yapılan çalışmalardan istenen sonucun alınmadığı tespit edilmiştir.

* Dışişleri Uzmanı, Dışişleri Bakanlığı Diplomatik Arşiv Dairesi Başkanlığı; mehmet.erdogan@mfa.gov.tr; ORCID: 0000-0001-9511-1085; Ankara-Türkiye.

İşbu makaleye destek, yardım ve katkılarını esirgemeyen UGGM Büyükelçi Ali Rıza Özcoşkun, DİAD Başkanı, Elçi Ayşe Selcan Şanlı, Sabriye Kısa ve Selim Tekiner'e; söz konusu çalışmanın yayımlanmasında gerekli kolaylığı sağlayan Bakanlığımız Stratejik Araştırmalar Merkezi Başkanlığına teşekkürlerimi sunuyorum.

Bu çalışmada ifade edilen görüşler yazara aittir ve T.C. Dışişleri Bakanlığının resmî görüş ve politikasını yansıtmamaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Dışişleri Bakanlığı Arşivi, Evrak Müdürlüğü, arşivcilik çalışmaları, arşiv mevzuatı, arşiv belgesi.*

Abstract

The present study analyzes the archival works of the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Türkiye, covering the period between 1920 and 1960, through referring to relevant documents found in Turkish Diplomatic Archives (TDA) under the Ministry. Within this context, it dwells on the Department of Document Management that regulates the flow of incoming/outgoing documents to/from the Ministry, and the relevant legislation, i.e. the Law No. 1154 on Public Servants of the Ministry of Foreign Affairs dated 25.06.1927, which presents the first comprehensive organizational law of the Ministry; the Regulation dated 04.10.1934 on Principles of Destroying Redundant Official Documents and Registry Records, the first legislation in Türkiye for sorting and destruction procedures; the Law on Destruction of Documents and Papers Deemed Unnecessary for Preservation, published in the Official Gazette on 4 April 1956 under No. 6696, and Directive for the Central Archives of the Ministry of Foreign Affairs, which mostly refer to the flow and filing of current incoming/outgoing documents and also presents the first filing plan based on the decimal system and which came into force on 2 September 1957 in a way applicable only to the central organization of the MFA, as well as other archival works of the Ministry covering that period. It was found, as a result, that no remarkable study was conducted on Ministerial archives within the first thirty years of the Ministry; that state-level legislative work was far from being long lasting; and that, as of 1950s, it became a necessity to do archival work due to the accumulating of archival documents and the increasing volume of the documents, as a consequence of which, State- and Ministry-level archival works were carried out, but despite the effort, the aforementioned endeavors did not yield the desired result.

The views expressed in this study are those of the author and do not reflect the official view and policy of the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Türkiye.

Keywords: *Archives of the Ministry of Foreign Affairs, Department of Document Management, archival works, archive legislation, archival materials.*

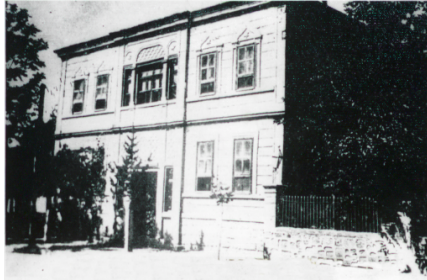
Giriş

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) açıldıktan kısa bir süre sonra 2 Mayıs 1920 tarihinde “Hariciye Vekâleti” olarak kuruldu.¹ Dışişleri Bakanlığı küçük bir kadroyla eski Ankara

¹ 02.05.1920 tarihli ve 3 sayılı Büyük Millet Meclisi İcra Vekillerinin Suret-i İntihabına Dair Kanun, *Resmî Gazete (RG)*, 7 Şubat 1921/7 Şubat 1337, Sayı 1, s. 4.

Valilik binasının² üst katında kendilerine tahsis edilen bir odada çalışmalarına başladı. Ancak kısa bir zaman sonra, aynı yıl, Bakanlığın işlerinin mahiyeti ve ayrı bir yerde çalışması gereğinden dolayı günümüzde Ulus'taki Merkez Bankası binası ile Ziraat Bankası Genel Müdürlüğü binası arasında olduğu anlaşılan Duyun-ı Umumiye'nin Ankara'daki temsilciliği durumunda bulunan ve Tuz Nazırlığı denilen binanın üst katındaki iki odaya taşınması uygun görüldü. Bakanlığın ilk binası sayılan bu binanın tamamı zaman içinde Dışişlerine bırakılmış ve Bakanlık bu binayı (bk. *Fotoğraf 1*) 1928 yılına kadar kullanmıştır.³ Dışişleri Bakanlığı, Ankara Devlet Opera binasının karşısında Millî Eğitim Bakanlığı (Maarif Vekâleti) için inşa edilen binanın kendilerine tahsis edilmesini, 22 Haziran 1927 tarihli bir yazıyla teklif etmiş ve söz konusu teklif 26 Haziran 1927 tarihinde yapılan toplantıda Bakanlar Kurulunca onaylanıp kabul edilmiştir. Bakanlığın söz konusu binaya taşınması 19 Mayıs 1928 tarihinde tamamlanmıştır.⁴ Dışişleri Bakanlığı, bu binada (bk. *Fotoğraf 2*) 1928-1952 yılları arasında hizmet vermiş, 1952 yılında Ankara Devlet Operası karşısındaki binasından Kızılay'da Bakanlıklar semtindeki yeni binasına taşınmış ve 1988 yılına kadar bu binada kalmıştır.⁵

Fotoğraf 1. Dışişleri Bakanlığının 1920-1928 yılları arasında kullandığı ilk hizmet binası.⁶

Fotoğraf 2. Dışişleri Bakanlığının 1928-1952 yılları arasında kullandığı ikinci hizmet binası.⁷

² Ulus Hacı Bayram Mahallesi'ndeki Hükümet Konağı'nda, Cumhuriyetin ilk yıllarından 2019 yılına kadar hizmet veren Ankara Valiliği 5 Ağustos 2019 tarihinden itibaren Sıhhiye'deki yeni binasında hizmet vermeye başlamış ve eski hizmet binası Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi'ne tahsis edilmiştir (bk. <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/ankara-valiligi-yeni-binasina-tasiniyor-/1549246>, [Erişim Tarihi: 12.04.2023]).

³ Kemal Girgin, *Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemleri Hariciye Tarihimiz (Teşkilat ve Protokol)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, (2. Baskı), Ankara 1994, s.118, 219, 228; TDA/G0228465/20760902; TDA/G0228465/20760524.

⁴ TDA/G0210201/20409253; TDA/G0210201/20408332; TDA/G0210201/20405805. Dışişleri Bakanlığının 1920-1928 yılları arasında kullandığı eski binasının "Orta Muallim Mektebi"ne tahsis edildiği anlaşılmaktadır. (TDA/G0210201/20408343; TDA/G0210201/20408351).

⁵ Girgin, 1994, s.130.

⁶ TDA/G0321655/15529504.

⁷ <http://diad.mfa.gov.tr/kutuphanemiz.tr.mfa> [Erişim Tarihi: 19.04.2023].

Ankara’da yeni kurulan Dışişleri Bakanlığının ilk aşamada bir arşivi olmamakla birlikte, 1860-1922 tarihleri arası belgelerini içeren Osmanlı Hariciyesine ait İstanbul’daki Hazine-i Evrakın 1923 Mart ayında TBMM Hükümeti Dışişleri Bakanlığına bağlandığı anlaşılmaktadır. 1970’li yıllarda Bakanlık Kurum Arşivi oluşana kadar Bakanlığın ana arşivi konumunda bulunan ve özellikle Cumhuriyetin ilk yıllarında evveliyat bakımından Bakanlık için vazgeçilmez bir başvuru kaynağı olan Hazine-i Evrakın 10.10.1984 tarihli ve 3056 sayılı Kanun uyarınca 1986 yılında, içindeki Cumhuriyet Dönemi’ne ait evrakla birlikte, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğüne (DAGM) devredildiği keza bilinmektedir.⁸ Bu nedenle, bu çalışmada Dışişleri Bakanlığının 1920-1960 yılları arası arşivcilik faaliyetleri incelenecektir.

Konuya geçmeden önce bir hususu belirtmekte yarar görülmektedir. 1945 yılına kadar yazışmalarda “Hariciye Vekâleti” ibaresi kullanılmıştır. 1945 yılında yazışmalarda öncelikle “Hariciye Vekâleti” yerine “Hariciye Bakanlığı” ibaresi kullanılmaya başlanmış,⁹ kısa bir süre sonra da yazışmalarda “Dışişleri Bakanlığı(na)” ibaresi görülmeye başlanmıştır.¹⁰ 12 Nisan 1946 tarihinde ise “Hariciye Vekâleti” yazılı resmî mühürlerin yerine “Dışişleri Bakanlığı” yazılı yeni resmî mühürlerin imali İstanbul’daki Hazine-i Evrak Müdürlüğünden talep edilmiştir.¹¹ Diğer bir ifadeyle, 1945 yılı başlarında “Vekâlet” kelimesi “Bakanlık” olarak değiştirilmiş, birkaç ay sonra da “Hariciye Vekâleti” yerine “Dışişleri Bakanlığı” ibaresinin kullanılması uygun görülmüştür. 1946 yılından itibaren de “Dışişleri Bakanlığı” ibaresi yazışmalarda iyice yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Ancak, 18 Haziran 1954 tarihinde Anayasa Kanununun tadili nedeniyle, Bakanlıkta kullanılmakta olan mühürlerdeki “Dışişleri Bakanlığı” ibaresinin yeniden “Hariciye Vekâleti” olarak değiştirilmesi lazım gelmiş ve bu nedenle, yeni mühürlerin imali İstanbul’daki Hazine-i Evrak Müdürlüğünden talep edilmiştir.¹² Yazışmalarda “Hariciye Vekâleti/ne” hitabı ile “T.C. Hariciye Vekâleti” antentli kağıtlar da yeniden kullanılmaya başlanmıştır.¹³ 1960 yılından itibaren “Hariciye Vekâleti” ibaresi yerine, “Dışişleri Bakanlığı” ibaresi kalıcı olarak yeniden

⁸ Ayrıntılı bilgi için bk. Mehmet Erdoğan, “Cumhuriyet Dönemi’nde Osmanlı Hariciyesine Ait Hazine-i Evrak”, *Hazine-i Evrak Arşiv ve Tarih Araştırmaları Dergisi*, Sayı 4, Ankara, 2022.

⁹ Örnek olarak bk. TDA/G0317631/17396585; TDA/G0317631/17396797; TDA/G0004796/144303.

¹⁰ Örnek olarak bk. TDA/G0238903/12417588; TDA/G0007598/655886; TDA/G0049995/698132; TDA/G0235913/11636768; TDA/G0318054/19171839.

¹¹ TDA/G0318054/19171750; TDA/G0318054/19170358. Mühürlerin imalinin Hazine-i Evrak Müdürlüğünden talep edilmesinin sebebi mühürlerin Darphane ve Damga Matbaası Müdürlüğünde basılıyor olması ve bu müessesenin İstanbul’da faaliyet gösteriyor olmasıdır.

¹² TDA/G0318057/17783714.

¹³ Örnek olarak bk. TDA/G0318057/17786129; TDA/G0317668/20246818; TDA/G0318130/20242229.

kullanılmaya başlanmıştır.¹⁴ Sonuç olarak, 1920-1945 ve 1954-1960 yılları arasında “Hariciye Vekâleti” ibaresi, 1946-1954 yılları ile 1960 yılından günümüze kadar “Dışişleri Bakanlığı” ibaresi kullanılmıştır.

Durum yukarıda belirtildiği şekilde olmakla birlikte, karışıklık yaşanmamasını teminen bu çalışmada, istisnai durumlar dışında, Bakanlığın güncel isminin kullanılması tercih edilmiştir.

1. 1920-1949 Yılları Arası Arşivcilik Faaliyetleri

Bu bölümde Dışişleri Bakanlığının güncel evrak işlerini yürüten Evrak (Umum) Müdürlüğü, Bakanlığın ilk kapsamlı teşkilat kanunu olan 25.06.1927 tarihli ve 1154 sayılı *Hariciye Vekâleti Memurin Kanunu*, Bakanlığın arşivcilik faaliyetleri, Türkiye’de arşivcilik konusundaki ilk mevzuat olan ve 1934 yılında yürürlüğe giren *Resmî Evrak ve Defterlerden Lüzumsuz Olanlarının Yok Edilme Tarzı Hakkında Nizamname* konuları üzerinde durulmuştur.

1.1. Evrak (Umum) Müdürlüğü

Kurulduktan 1923 yılına kadar Türkiye’nin Kurtuluş Savaşı’ndaki diplomasi mücadelesini yürüten Dışişleri Bakanlığı teşkilatı bu sürede ancak bazı temel birimlerini oluşturabilmiştir.¹⁵ Bu temel birimler arasında Evrak Müdürlüğü’nün de yer aldığı anlaşılmaktadır. Uzun müddet Hayreddin Nedim [Göçen] Bey’in¹⁶ refakatinde mülga Hariciye Nezareti evrakında çalışmış olan (Büyükelçi) Abdülhad Bey [Akşin] Evrak Müdürlüğü’nün başına getirilmiş ve adıgeçen, Dışişleri evrakını yeniden kurmuştur.¹⁷ 1924-1926 yılları arasında Bakanlık merkez teşkilatının temel birimleri artık iyice yerleşmeye başlamış, Bakanlığa gelen ve Bakanlıktan giden güncel belgelerin akışını sağlayan “(Umum) Evrak Müdürlüğü” 1924-1929 yılları arasındaki Dışişleri Bakanlığı merkez teşkilatındaki yerini almıştır.¹⁸ Dışişleri Bakanlığı merkez teşkilatındaki Evrak Müdürlüğü 1930 yılında ayrı bir birim iken¹⁹ 1937 yılında Zat ve Tahakkuk İşleri Dairesi Reisliğine bağlı bir birim olarak faaliyetlerine

¹⁴ Girgin, 1994, s. 142.

¹⁵ Girgin, 1994, s. 118.

¹⁶ Hayreddin Nedim Bey [Göçen] 1912 yılında Hariciye Evrak Müdürlüğüne tayin edilmiş ve Hariciye evrakının da içinde bulunduğu ve muhafaza koşulları iyi olmayan Hazine-i Evrak binasının temizliğini sağladıktan sonra Hariciyeye ait dosyaların tasnifini yapmıştır (bk. Erdoğan, 2023, s. 5).

¹⁷ TDA/G0149111/6385157, s. 4.

¹⁸ Ali Rıza Özcoşkun, *Cumhuriyetin Kuruluşundan Bugüne Dışişleri Bakanlığı Teşkilat Yapısı (1920-2018)*, Dışişleri Bakanlığı Matbaası, Ankara 2018, s. 9-11; Dışişleri Bakanlığı 1984 Tarihçesi, s. 145; TDA/G0315920/17223799, s. 3-4.

¹⁹ Girgin, 1994, s. 131.

devam ettiği görülmektedir.²⁰ 1940 yılında İdari İşler Dairesi Genel Müdürlüğüne bağlı olduğu görülen Umumi Evrak Müdürlüğü'nün²¹ 1946 yılına gelindiğinde Umumi Evrak Umum Müdürlüğü adıyla yeni bir birime dönüştüğü görülmektedir.²² Bakanlık ana binasında, özellikle Evrak Umum Müdürlüğünde, güncel evrak (arşivlik belge) birikmeye başlamış olmakla birlikte, arşivlik belge henüz arşiv belgesi²³ statüsü almadığından bu dönemde hâlâ arşiv birimi oluşturulmuş değildir.

Dışişleri Bakanlığı kurulduktan sonra Evrak Müdürlüğü'nün başına getirilen Abdülahad Bey'in bu görevi 1923-1925 yılları arasında yürüttüğü tespit edilmiştir. Evrak Müdürlüğü görevini 1925 yılında ifa etmeye başlayan (Hüseyin) Hüsnü Bey'in,²⁴ bu görevi 1931 yılında Hüseyin Hamid Aral'a devrettiği anlaşılmaktadır. Hamid Aral Bey 1931 yılında Evrak Müdürlüğü bünyesinde "I. Sınıf Müdür" olarak bu göreve başlamış, 1933 yılında Evrak Müdürü, 1942 yılında Umum Evrak Müdürü olmuş ve 1960 yılında emekli oluncaya kadar bu görevde kalmıştır.²⁵

1.2. 25.06.1927 tarihli ve 1154 sayılı *Hariciye Vekâleti Memurin Kanunu*

Dışişleri Bakanlığı teşkilatına dair ilk kapsamlı hukuki düzenlemenin 1927 yılında 1154 sayılı *Hariciye Vekâleti Memurin Kanunu*'yla yapıldığı görülmektedir. Söz konusu Kanunun bu çalışmayı ilgilendiren tarafı yedinci maddesidir. Bahsi geçen madde Bakanlık uzmanlarından (mütehassis) bahsetmektedir. "Arşivistler"; hukuk müşavirleri ve tercümanlar gibi Bakanlık uzmanları arasında sayılmış ve "talimâtname-i mahsûsuna tevfiikan Türkçe ve Fransızca lisânlarıyla mevâd-ı sâireden bilimtihân" atanmaları gerektiği ifade edilmiştir.²⁶ Diğer bir ifadeyle, Bakanlığa arşivci olarak alınacak personelin Türkçe ile birlikte Fransızca'yı bilmeleri ve yapılacak bir sınavla alınmaları esas kabul edilmiştir. Burada dikkati çeken husus henüz kurulum aşamasında olan Bakanlığın ilk kapsamlı teşkilat kanununda

²⁰ Özcoşkun, 2018, s. 16.

²¹ *Dışişleri Bakanlığı 1984 Tarihçesi*, s. 146; Özcoşkun, 2018, s. 16-17.

²² Özcoşkun, 2018, s. 18; Girgin, 1994, s.135-136.

²³ 2019 yılına kadar "Arşiv Belgesi" yerine "Arşiv Malzemesi", "Arşivlik Belge" yerine "Arşivlik Malzeme" ibareleri kullanıldığı bilinmekle beraber bu çalışmada söz konusu ibarelerin güncel kullanımları tercih edilmiştir (Söz konusu ibarelerin anlamı için bk. Devlet Arşiv Hizmetleri Hakkında Yönetmelik, RG, 16 Mayıs 1988, Sayı 19816; Devlet Arşiv Hizmetleri Hakkında Yönetmelik, RG, 18 Ekim 2019, Sayı 30922).

²⁴ Örnek olarak bk. TDA/G0318132/17947589; TDA/G0317805/18390231; TDA/G0317805/18320155.

²⁵ TDA/G0312877/14937919.

²⁶ 25.06.1927 tarihli ve 1154 sayılı Hariciye Vekâleti Memurin Kanunu, RG, 17 Temmuz 1927, Sayı 635, s. 2879-2882; TDA/G0109820/6950587; TDA/G0196927/10909104.

arşivcilerin de yer almış olmasıdır. Ayrıca, arşiv uzmanlarının o dönemin diploması dili olan Fransızca'yı bilmeleri şartı da dikkate değer diğer bir husustur. 1927 yılında çıkarılan Bakanlığın ilk teşkilat kanunu yerine, yukarıda bahsi geçen dönemde yapılan mevzuat çalışmalarında bahsi geçen konuya yer verilmediği görülmektedir.²⁷

1.3. Arşivcilik Faaliyetleri

1920-1949 yılları arasında Bakanlık birim ve misyon arşivlerinde arşivlik belge birikmiş olmakla birlikte bu hususta yapılan çalışmalara ilişkin fazla bir belge tespit etmek mümkün olamamıştır. Bununla birlikte, konuya ilişkin belirlenebilen az sayıdaki belge Bakanlığın bu husustaki uygulamaları hakkında bir fikir vermektedir.

Ahmet Muhtar Bey'in imzasının bulunduğu 6 Temmuz 1920 tarihli bir yazıda, Bakanlığa gelen ve Bakanlıktan giden belgelerin birkaç karton içinde gelişigüzel muhafaza edildiği, bu belgelerin tasnifinin ve tescilinin evrakın düzen ve güvenliği açısından önemli ve elzem olduğu, bu nedenle hem söz konusu evrakın tasnif ve tescili hem bu tarihten sonra üretilecek belgelerin düzenli bir şekilde kaydının yapılmasını teminen gerekli defter ve diğer kırtasiye malzemeleri ile damgaların tedarik ve satın alınması için para talep edildiği görülmektedir.²⁸

Konsolosluk ve Ticaret İşleri Genel Müdürlüğünün 26 Haziran 1927 tarihinde dış teşkilata gönderdiği bir genelgede, konsoloslukların evrak işlerini dosya usulüne uygun ve yeknesak bir tarzda yerine getirmediği, her memurun belgeleri uygun gördüğü bir surette ve kendine has bir sistem dâhilinde kaydettiği/düzenlediği, bazı yerlerde belgelerin konularına göre bile tasnif edilmeyerek sırasıyla kartonlara konulmakla yetinildiği, böylece her memurun ayrı bir usul takip etmesi sebebiyle belgelerin karışık ve düzensiz bir halde bulunduğu, bu nedenle evrak işlerinin ihtiyaca uygun bir usul dairesinde bütün konsolosluklarda aynı şekilde yapılmasını teminen hazırlanan talimatnamenin (yönetmelik) genelge ekinde gönderildiği, yönetmeliğin uygulanmasına 1928 yılı başından itibaren başlanacağı belirtilmiş, evrakın muhafazasından ve yönetmeliğe uygun şekilde usulü

²⁷ Örnek olarak bk. 25.05.1933 tarihli ve 2223 sayılı Hariciye Vekâleti Teşkilat Kanunu, RG, 01 Haziran 1933, Sayı 2416, s. 2581-2582; Girgin, 1994, s. 136; 14.01.1938 tarihli ve 3312 sayılı Hariciye Vekâleti Teşkilat Kanunu, RG, 21 Ocak/Kanun-ı Sani 1938, Sayı 3814, s. 9271-9273; 21.05.1941 tarihli ve 4037 sayılı Hariciye Vekâleti Teşkilatı Hakkındaki 3312 Sayılı Kanuna Ek Kanun, RG, 26 Mayıs 1941, Sayı 4817, s. 983; 21.02.1947 tarihli 5023 sayılı Dışişleri Bakanlığı Kuruluşu Hakkındaki 3312 Sayılı Kanuna Ek Kanun, RG, 27 Şubat 1947, Sayı 6543, s. 11935; Sadi Kıyak, *Dışişleri Bakanlığı Mevzuatı ve Basın ve Yayınla İlgili Hükümler*, Başbakanlık Devlet Matbaası, Ankara 1947, s. 14, 21-23.

²⁸ TDA/G0229616/20765063.

dairesinde kayıt ve düzenlenmesinden sorumlu konsolosluklardaki memurların görevlerine değinilmiş ve yönetmelik hakkında anlaşılmayan ve bulunulan yere göre yönetmelik dışında ortaya çıkabilecek hususların Bakanlığa bildirilmesi istenmiştir.²⁹ Genelge ekinde yer alan *Şehbenderliklerin Evrak Muhaberesinin Dosya Usulüyle Kayıt ve Tanzimi Hakkında Talimat*'ta, tutulacak kayıt defterlerinin ebatı ve nasıl kullanılacağına, gelen-giden yazışmaların tabi olacağı tasnife ve buna ilişkin dikkat edilecek hususlara ve gelen-giden belgelerin kayıt işlemleri hakkında açıklamalara yer verilmiştir.

Umum Evrak Müdürlüğünün 19 Mayıs 1934 tarihinde Elçiliklere ve Konsolosluklara gönderdiği bir genelgede, Bakanlık teşkilatının kayıt ve tasnif usullerinde birlik temini için "bütün gelen ve giden evrakın ne suretle kayıt ve tasnif edildiğinin, hangi esasa göre dosya tanzim olunduğunun ve dosyaların nerede ve ne suretle muhafaza edildiğinin" ayrıntılı olarak bildirilmesi istenmiştir.³⁰ Bazı misyonların bahsi geçen genelgeye yanıt verdikleri görülmekle beraber genelgeye verilen yanıtlar incelendiğinde, misyonların kayıt ve tasnif usullerinde bir dosya tasnif sistemine dayanmadıkları, bireysel düzenlemeler yaptıkları, birim arşivlerinde uygulanan kayıt ve tasnif usullerinin farklılık arzettiği anlaşılmaktadır.³¹

1.3.1. Ayıklama ve İmha İşlemleri

Dışişleri Bakanlığı, kuruluşundan 1950 yılına kadar ayıklama ve imha konusunda ihtiyatlı olmakla birlikte, misyonlarında saklanmasına gerek görülmeyen pasaport, lesepase vs. evrakın imha edilmesinde gerekli kolaylığı sağlamıştır. Bu tür evrakın imhası için Bakanlıktan izin alındığı, gerekli izin alındıktan sonra imha işlemi için iki nüsha halinde mazbata (tutanak) hazırlandığı, misyon şefi dâhil en az üç kişinin bu tutanağı imzaladığı ve tutanakla söz konusu evrak imha edildikten sonra tutanakların birer nüshasının Bakanlığa gönderildiği, diğer nüshanın ilgili misyonda kaldığı görülmektedir.³² Acil durumlarda Bakanlığın bilgisi/izni dâhilinde yurtdışı temsilciliklerin önemli belgelerini yakmak suretiyle imha ettikleri keza anlaşılmaktadır.³³

Bakanlığa bağlı Osmanlı Hariciyesine ait Hazine-i Evrakta ise gerekli görüldüğü zamanlarda imha işlemlerine teşebbüs edildiği ve bunun için

²⁹ TDA/G0208174/20735947.

³⁰ TDA/G0237661/12852207; TDA/G0316688/17501436; TDA/G0315031/17369751; TDA/G0316403/18069313; TDA/G0316714/18501473; TDA/G0321026/17789041.

³¹ Örnek olarak bk. TDA/G0321026/17788970; TDA/G0237661/12852164; TDA/G0316714/18501440; TDA/G0316403/18069270.

³² Örnek olarak bk. TDA/G0314790/18564033; TDA/G0241006/11662382; TDA/G0332915/20030597; TDA/G0241006/11662560; TDA/G0280045/13148412.

³³ Örnek olarak bk. TDA/G0043093/1463381.

Bakanlıktan izin alındığı görülmektedir.³⁴ Bakanlık, Hazine-i Evraktaki imha işi için Başbakanlık Hazine-i Evrak Müdürlüğünde görevli bir memur ile İstanbul Vilayetinden bir memurun Dışişleri Hazine-i Evrak Müdürü nezdinde toplanarak göreve başlamalarını uygun görmüş ve söz konusu memurun Bakanlık Hazine-i Evrakına gönderilmesini Başbakanlıktan talep etmiştir.³⁵

1.4. 19.09.1934 tarihli Resmî Evrak ve Defterlerden Lüzumsuz Olanlarının Yok Edilme Tarzı Hakkında Nizamname

Türkiye’de ayıklama ve imha işlemlerine yönelik ilk adımın, bütün Bakanlıkların görüşleri doğrultusunda hazırlanan ve Bakanlar Kurulunca 19 Eylül 1934 tarihinde onaylanıp kabul edilen *Resmî Evrak ve Defterlerden Lüzumsuz Olanlarının Yok Edilme Tarzı Hakkında Nizamname* olduğunu söylemek mümkündür. Merkez ve taşra kuruluşlarında ayıklama, imha ve saklama işlerini görmek ve bu konularda karar vermek üzere Ankara’da bir Merkez Komisyonunun, Bakanlıklarla illerde ise bir Ayıklama Kurulunun teşkilinin esas alındığı ve bunların çalışma yöntemlerinin tespit edildiği söz konusu nizamname 19 maddeden oluşmaktadır. Nizamnamede, özetle devlet kurum ve kuruluşlarına ait imha edilmesi gereken bütün evrakın söz konusu nizamnamede yazılı hususlar çerçevesinde imha edileceği (Madde 1), ayıklama işlemleri için her Bakanlık ve dairede konuya hâkim üç üyeden oluşan bir heyetin kurulacağı (Madde 2), bu nizamnamenin neşri ile 1926 yılı nihayetine kadar olan bütün evrakın kurulacak heyetlerce tefrik edileceği (Madde 3), Hazine-i Evrakta veya başka bir mahalde bulunan ve imhaya ayrılan bütün eski evrakın da yeni teşkil edilecek heyetlerce gözden geçirileceği (Madde 4), bu heyetin her yılın başında toplanarak üzerinden 7 yıl geçen evrakı inceleyeceği (Madde 5), heyetlerin imha edilmesini uygun gördükleri evrakı bir tutanakla tespit edip yedinci madde kapsamında kurulacak olan komisyona gönderecekleri (Madde 6), bu komisyonun Merkezde Başbakanlık, İçişleri, Dışişleri, Millî Savunma ve Eğitim Bakanlıkları tarafından seçilecek 5 kişilik bir üyeden teşkil olunacağı (Madde 7), bu komisyonun heyetlerden gönderilen evrakı inceledikten sonra imha edilecek veya öneminden dolayı imha edilmeyecek evrakı bir tutanakla Hazine-i Evrak Müdürlüğüne göndereceği (Madde 8), komisyona çalışması esnasında incelenen evrakın ait olduğu Bakanlık veya Dairenin temsilcisinin de iştirak edeceği (Madde 9), vilayetlerde teşkil olunan heyetlerin yok edilmek üzere ayırdıkları evrakı merkezdeki komisyona gönderecekleri (Madde 10), Genelkurmay Başkanlığının bu nizamnamenin hükümlerinden hariç tutulduğu (Madde 11), Millî Savunma Bakanlığının önemli ve gizli evrakı hariç olmak

³⁴ Örnek olarak bk. TDA/G0312683/16990377.

³⁵ TDA/G0312683/16989941.

üzere diğer işlem evrakının bu nizamname hükümlerine tabi olduğu (Madde 12), Dışişleri Bakanlığının kendi evrakını kendisinin muhafaza edeceği, ancak yok edilmek üzere ayıklanan evrakın 4. madde hükümlerine tabi olacağı (Madde 13), Tapu daireleri evrakından tasarruf ve kadastroya ait olanların bu nizamname hükümlerinden hariç tutulduğu (Madde 14), sicil dosyalarının ilgili memurun vefatından sonra 10 yıl geçmeden imha edilemeyeceği (Madde 15), nizamnamenin, neşri tarihinden itibaren yürürlüğe gireceği (Madde 18) ve nizamnamenin icrasına Bakanlar Kurulunun memur olduğu (Madde 19) hususları kayıt altına alınmıştır. Diğer kalan iki maddede cezaya ait adli evrak (Madde 16) ve Divan-ı Muhasabata verilen mali evrakın muhafazası ile yok edilme tarzı (Madde 17) üzerinde durulmuştur. Ayrıca, nizamname hükümlerinin ardından bazı evrak türlerine (mukaveleler ve bunlara ait defterler, personel maaşlarına ait evrak ve defterler, bütçeyle ilgili evrak, idare hesaplarıyla ilgili evrak, ilam ve zabıtnameler, hesap-i katiye ait evrak ve defterler, bono ve tahvillere ait evrak, vize ve tetkik işlerine ait sair evrak ve defterler) ve bu evrakın saklama sürelerine yer verilmiştir.³⁶

Nizamnamenin 7. maddesi uyarınca komisyona üye gönderecek beş Bakanlıktan biri olması nedeniyle Başbakanlık, teşkil edilmesi gereken komisyonun, Başbakanlık Muamelat Umum Müdürü başkanlığında çalışmasını uygun görmüş ve Dışişleri Bakanlığında komisyona seçilecek üyenin isminin bildirilmesini talep etmiştir.³⁷ Bakanlık da komisyon üyesi olarak Umum Evrak Şefi Hamid Aral'ı bu görev için uygun görmüştür.³⁸

Ayıklama ve imha işlemleri için hazırlanan nizamnamede geçen evrakın “yok edilme”si hususunun kapalı kaldığı anlaşıldığından bu durum yaklaşık 4 ay sonra Resmî Gazetede yayımlanan bir kararnameyle giderilmiştir. Söz konusu kararnamede Şura-yı Devlet Tanzimat Dairesi ile Umumi Heyetin kararına ilişkin mazbatalar Bakanlar Kurulunca 16 Ocak 1935 tarihinde kabul edilmiş ve nizamnamedeki “yok edilme” tabiri imhalık evrakın gizli-açık farketmeksizin “ancak yakılmak veya ülkede kağıt fabrikaları işlemeye başladıktan sonra onlara ilk madde şeklinde satılarak hamur halinde yok edilmek” olarak açıklığa kavuşturulmuştur.³⁹

³⁶ 19.09.1934 tarihli ve 2/1282 sayılı Resmî Evrak ve Defterlerden Lüzumsuz Olanlarının Yok Edilme Tarzı Hakkında Nizamname, RG, 4 Ekim/Teşrin-i Evvel 1934, Sayı 2820, s. 1-3; TDA/G0028690/5099782, s. 8-9.

³⁷ TDA/G0311784/16831627.

³⁸ TDA/G0311784/16831341.

³⁹ 16.01.1935 tarihli ve 2/1863 sayılı Kararname, RG, 26 Ocak/Kanun-ı Sani 1935, Sayı 2913, s. 1; TDA/G0311784/16831411. İmhalık belgelerin İzmit Kağıt Fabrikasına teslim edilmek suretiyle değerlendirilmek istendiği anlaşılmaktadır.

Söz konusu nizamnamenin bazı maddeleri 9 Nisan 1937 tarihinde değiştirilmiş,⁴⁰ ancak 21 Mayıs 1937 tarihinde çıkarılan kararnameyle “2/1282 ve 2/6276 sayılı kararnamelerle meriyete konulan nizamnamelerin yerine muhtelif memleketlerde uygulanmakta olan usullerin incelenmesinden sonra Türk Tarih Kurumu tarafından yeni bir proje hazırlanıncaya kadar resmî evrak ve defterlerin hiçbir suretle yok edilmemesi” kararı alınmıştır.⁴¹

1943 Haziran ayında Türk Tarih Kurumu tarafından saklanması gerek görülmeyen arşiv belgeleri için bir imha projesi (taslağı) hazırlandığı, ancak söz konusu taslağın amaca yeterince elverişli olmadığından⁴² yürürlüğe girmediği anlaşılmaktadır.

4 Ekim 1934 tarihinde Resmî Gazetede yayımlanıp yürürlüğe giren söz konusu nizamname Türkiye’de arşivcilik konusundaki ilk mevzuat olması açısından önem arz etmekle birlikte, söz konusu nizamname dışında 1956 yılına kadar arşiv mevzuatı konusunda olumlu sonuç veren başkaca bir çalışmanın yapılmadığı görülmektedir. Ayrıca, yukarıda bahsi geçen nizamnamenin hazırlanmasındaki en önemli sebebin 1931 yılında Osmanlı Maliyesine ait arşiv evrakının hurda kağıt fiyatına Bulgaristan’a satılması olayının olduğu düşünülmektedir.⁴³ Bu olaydan sonradır ki Türkiye’de

⁴⁰ 30.03.1937 tarihli ve 2/6276 sayılı Resmî Evrak ve Defterlerden Lüzumsuz Olanlarının Yok Edilme Tarzı Hakkındaki 19/9/1934 Tarihli Nizamnamenin Bazı Maddelerini Değiştiren Nizamname, RG, 9 Nisan 1937, Sayı 3576, s. 1-2.

⁴¹ 21.05.1937 tarihli ve 2/6651 sayılı Kararname, RG, 31 Mayıs 1937, Sayı 3618, s. 8190.

⁴² TDA/G0211348/13320386.

⁴³ Bulgaristan’a satılan arşiv belgesi olayının aslı kısaca şöyledir: Maliye Bakanlığı 1931 yılında Sultanahmet’teki İstanbul Defterdarlığı Maliye Arşivi binasında saklı duran arşiv evrakını yer sıkıntısı nedeniyle tasfiyesi için iki tapu memuruna incelemiş ve altı asırlık evrakı inceleyen memurlar, bu arşiv belgesinin maliye açısından kıymet taşımadığı hükmünü ihtiva eden bir rapor hazırlamıştır. Maliye Bakanlığı da rapora istinaden gereksiz olduğu ve yer işgal ettiği gerekçesiyle arşiv evrakını ihaleye çıkartmış ve ihaleye katılan Bulgarlar (İzzet Halim, M. Tekfuryan ve ortakları tarafından kurulan şirket) ihaleyi kazanmıştır. 30 ile 50 ton arası arşiv evrakı hurda kağıt fiyatına vagonlarla Bulgaristan’a taşınmaya başlanmıştır. Durumu tesadüfen gören ve evrakın hurda kağıt değil, son derece önemli belgeler olduğunu müşahade eden Son Posta Gazetesi’nde çalışan ünlü Türk tarihçisi İbrahim Hakkı Konyalı durumu hemen konuya hassasiyetle yaklaşacaklarına inandığı kişilere haber vermiştir. Bunlardan biri de İstanbul Belediyesinde görev yapan tanınmış Araştırmacı Osman Ergin’dir. Durumu Osman Ergin’den öğrenen tarihçi Muallim Cevdet ile İ. Hakkı Konyalı’nın öncülüğünü yaptığı bir grup aydın durumu Atatürk’e ve İnönü’ye bildirerek sevkியatın devamını durdurmuştur. Bilahare yapılan diplomatik girişimlerle evrakın bir kısmı Bulgaristan’dan geri alınmış, ancak diğer bölümü Bulgaristan’da kalmıştır. Bulgarlar Avusturya’dan getirttikleri uzmanlara söz konusu evrakı inceleyerek değerli olanlarını ve kendilerini ilgilendirenlerini alıkoymuş, işlerine yaramayan (54 çuval) arşiv evrakını da iki sene sonra Türkiye’ye iade etmişlerdir. Bulgarlar, yalnızca döküntü evrakı Türkiye’ye iade etmekle kalmamış, Türkiye’ye iade etmedikleri belgelerin önemli sayılabilecek kısmını kendilerine ayırıp diğer bazı önemli belgeleri de Vatikan ve Alman arşivlerine satmışlardır. Bulgaristan’a hurda kağıt fiyatına satılan 200 balya arşiv evrakı Türkiye’nin gündemine ihmal edilen arşiv meselesini getirmiş ve 1937 yılında Başbakanlık

arşivler konusu, özellikle imha edilecek evrak konusu, ele alınmaya başlanmıştır. Ancak, bu çalışmaların da yarıda kaldığı anlaşılmaktadır.

2. 1950-1960 Yılları Arası Arşivcilik Faaliyetleri

Bu bölümde Evrak Müdürlüğü, 1950 yılından itibaren Başbakanlık öncülüğünde başlayan arşiv mevzuatı çalışmaları, bu çalışmaların sonucu olarak 1956 yılında Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 6696 sayılı *Muhafazasına Lüzum Kalmayan Evrak ve Vesaikin İmha Edilmesi Hakkında Kanun*, söz konusu Kanunun altı ve sekizinci maddelerine istinaden hazırlanıp yürürlüğe konulan 13.09.1957 tarihli ve 4/9438 sayılı *Muhafazasına Lüzum Kalmayan Evrak ve Vesaikin İmha Edilmesi Hakkında Nizamname*, 1957 yılında Dışişleri Bakanlığı arşiv sisteminin iyileştirilmesine yönelik yapılan çalışmalar ve bu çalışmalar sonucu 2 Eylül 1957 tarihinde Bakanlık merkez teşkilatında uygulamaya konulan *Hariciye Vekâleti Merkez Arşiv Talimatnamesi* konuları üzerinde durulmuştur.

2.1. Evrak Müdürlüğü

1950 yılında güncel evrak ve arşiv işlerine bakan “Umumi Evrak Umum Müdürlüğü” 1953 yılında “Evrak Müdürlüğü” adını almıştır.⁴⁴ 1953 yılında Evrak Müdürlüğünün *Kayıt, Endikatör, İrsalat ve Dosya* şubelerinden oluştuğu, İstanbul’daki Osmanlı Hariciyesine ait Hazine-i Evrak Müdürlüğünün de keza bu birime bağlı olduğu görülmektedir. *Kayıt Şubesi* Bakanlığa gelen ve Bakanlıktan giden bütün evrakın kayıt işlerinden, *Endikatör Şubesi* bütün evrak dosyalarının tertip ve tanzimi, tescili, dairelerin ihtiyaçlarına ilişkin araştırmaları temin ve istenen dosya ve belgeleri ilgililere ibraz ve tevdi işlerinden, *İrsalat Şubesi* irsalat ve kurye işlerinden ve *Dosya Şubesi* ise bütün dosya ve belgelerin tasnifi, yerlerine koyulması, muhafazası ve dairelerde bulunan dosya ve belgelerin muhafazasını temin ve kontrol işlerinden sorumlu tutulmuştur. Hazine-i Evrak Müdürlüğünün görevi ise mahzen-i evraka devredilmiş ve edilecek bütün dosya ve belgelerin tanzimi ve muhafazası, envanterinin neşri, değerli belgelerin ödünç verilmesi, diplomatik belgelerin neşri ve dairelerdeki mevcut dosyaların umumi işleri olarak belirlenmiştir.⁴⁵

bünyesinde bir Arşiv Dairesi kurulmuştur. (Ayrıntılı bilgi için bk. TDA/G0108560/5577307; TDA/G0314132/16918976, s. 9; Mehmet Torunlar-Erol Çelik (Haz.), *Bulgaristan’a Satılan Evrak ve Cumhuriyet Dönemi Arşiv Çalışmaları*, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın Nu: 19, Ankara 1993; Necati Aktaş-Seyit Ali Kahraman (Haz.), *Bulgaristan’daki Osmanlı Evrakı*, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın Nu: 17, Ankara 1994).

⁴⁴ Özcoşkun, 2018, s. 19-25; Girgin, 1994, s. 135-136, 139-140.

⁴⁵ *Dışişleri Vekâleti Yıllığı 1953*, Güzel İstanbul Matbaası, Ankara 1954, s. 12-13; Özcoşkun, 2018, s. 25.

Bakanlık yazışmalarında 1957 yılının sonlarına doğru “Arşiv Umum Müdürlüğü”⁴⁶ isminin ve yine 1958 yılında alt bir birim olarak “Arşiv Dairesi” isminin kullanıldığı görülmektedir.⁴⁷ Diğer bir ifadeyle, Umum Evrak Müdürlüğünün 1957 yılının sonlarına doğru Arşiv Genel Müdürlüğüne dönüştüğü anlaşılmaktadır. Aynı şekilde, Umum Evrak Müdürlüğünün başındaki yetkilinin unvanı 1957 ve öncesinde “Umum Evrak Müdürü” olarak geçmekte iken⁴⁸ söz konusu unvanın 1957 yılının sonlarından itibaren “Arşiv Umum Müdürü” veya “Arşiv İşlerini Tedvire Memur Umum Müdür” olduğu görülmektedir.⁴⁹ Ancak, Bakanlığın 1959 Yıllığı’ndaki merkez teşkilatında bu birim yerine yine “Umum Evrak Müdürlüğü” ismi kullanılmıştır. 1959 yılında Hazine-i Evrak Müdürlüğü ile Bakanlık kütüphanesinin de “Umum Evrak Müdürlüğü” bünyesinde olduğu anlaşılmaktadır.⁵⁰ Bakanlık merkez teşkilatı içinde bir birimin başında “Arşiv” kelimesinin kullanılmaya başlaması merkez dairelerindeki güncel evrakın nicelik olarak arttığını, ayrıca eski tarihli evrakın artık arşiv belgesi hüviyeti kazanmaya başladığını göstermektedir. Bu durum da ileriki yıllarda Bakanlıkça arşiv işlerinin daha ciddi şekilde ele alınması sonucunu doğuracaktır.

Dışişleri Bakanlığının kurulmasından bu yana söz konusu Müdürlük “Evrak Müdürlüğü” veya “Umum Evrak Müdürlüğü” olarak varolagelmiştir.⁵¹ Yazışmalarda “Umum Evrak Müdürlüğü”, “Evrak Müdürlüğü” veya “Evrak Umum Müdürlüğü” ibarelerine; hitap olarak “Evrak Müdürlüğüne”, “Evrak Umum Müdürlüğüne” ve 1957 yılından itibaren de “Arşiv Umum Müdürlüğüne” ibarelerine ve birim yetkilisi için “Evrak Müdürü”, “Umum Evrak Müdürü”, “Evrak Umum Müdürü”, “Umum Evrak İşleri Müdürü” ve 1957 yılından itibaren de “Arşiv Umum Müdürü” ile “Arşiv İşlerini Tedvire Memur Umum Müdür” unvanlarına rastlanabilmektedir.

2.2. Başbakanlık Öncülüğünde Yapılan Arşivciliğe İlişkin Mevzuat Çalışmaları

Başbakanlıktan Dışişleri Bakanlığına 11 Eylül 1950 tarihinde gelen yazıda, “rasyonel çalışmayı sağlamak için Bakanlıkların dosya ve arşiv

⁴⁶ Örnek olarak bk. TDA/G0317668/20256904; TDA/G0317668/20256880; TDA/G0318130/17515960.

⁴⁷ Örnek olarak bk. TDA/G0315480/17186441; TDA/G0316767/17939149; TDA/G0315480/17186419.

⁴⁸ Örnek olarak bk. TDA/G0015847/657977; TDA/G0317667/17400075; TDA/G0318057/17776423.

⁴⁹ Örnek olarak bk. TDA/G0317668/20256916; TDA/G0317668/20256815; TDA/G0317668/20257466.

⁵⁰ Hariciye Vekâleti Yıllığı 1959, s. 38.

⁵¹ Girgin, 1994, s. 125, 131, 136, 139.

işlerinin modern bir esasa istinat ettirilmesi”nin gerekli görüldüğü, bu nedenle bakanlıklararası uzman bir heyetin konuyu inceleyerek en kısa zamanda uygulanacak bir sistemi tespit etmeleri ve bu sistemin uygulama tarzını gösteren bir talimatın hazırlanması gerektiği, bu konudaki çalışmaların Başbakanlık Millî Savunma Yüksek Kurulu Genel Sekreterliğince yürütüleceği belirtilmiştir.⁵² Başbakanlık tarafından 2 gün sonra gönderilen başka bir yazıda, devlet dairelerinde uygulanacak dosya ve arşiv sistemini inceleyecek komisyonun 10 Ekim 1950 tarihinde Bayındırlık Bakanlığı konferans salonunda toplanacağı, bu nedenle ilgili bakanlıkların evrak, dosya ve arşiv işlerinden sorumlu müdürleri ile bakanlığın teşkilatına ve çalışma tarzına vakıf bir personelin komisyona katılması ve isimlerinin Millî Savunma Yüksek Kurulu Genel Sekreterliğine bildirilmesi gerektiği, oluşturulacak komisyonun çalışmalarını kısa sürede bitireceği ve hazırlayacağı raporu bahsi geçen Sekreterliğe bildireceği ifade edilmiştir.⁵³ Dışişleri Bakanlığını temsilen Umum Evrak Müdürü Hamid Aral görevlendirilmiştir.⁵⁴

Dışişleri Bakanlığı, yukarıdaki çalışmalar kapsamında, 16 Ocak 1951 tarihinde bazı yurtdışı misyonlarına (Vaşington BE, Londra BE, Paris BE, Roma BE, Bonn BE, Brüksel Elçiliği ve Bern Elçiliği) gönderdiği yazıda, kamu kurumlarındaki evrak ve dosya işlerinin düzeltimi, birleştirilmesi ve desimal dosya sisteminin kullanılması hususundaki çalışmaların daha verimli olabilmesi için bulunulan ülkelerdeki desimal dosya sistemini kullanan kamu kurum ve kuruluşlarının evrak ve dosya usullerine ait talimatname ve dosya planlarının gönderilmesini talep etmiştir.⁵⁵

Söz konusu çalışmalar için oluşturulan komisyon, resmî evrak ve defterlerden gereksiz olanlar hakkında yapılacak işlem tarzını gösterir nizamname layihası (yönetmelik tasarısı) ile Devlet Arşivleri Kanunu tasarısını incelemek üzere 12.06.1952-15.07.1952 tarihleri arasında toplanmıştır. Yönetmelik tasarısı hakkında görüşleri sorulan Ankara ve İstanbul Üniversitelerinden İstanbul Üniversitesinden gelen iki görüş komisyonca incelenmiştir. Komisyon 15 Temmuz 1952 tarihinde yönetmeliğe ilişkin çalışmalarını tamamlayarak tasarıyı kabul etmiş, yapılan çalışmalar sonucunda hazırlanmış olduğu “Devlet Arşiv İşleri Hakkında Teşkil Edilen Vekâletler Arası Komisyon’un 1 Nolu Raporu”nu 6 Kasım 1953 tarihinde Millî Savunma Yüksek Kurulu Genel Sekreterliğine sunmuştur. Söz konusu raporda, imha yönetmeliğine dayanak oluşturacak, arşiv işlerindeki boşlukları dolduracak ve esas ilkeleri içerecek olan kanun tasarısının öncelikli olarak ele

⁵² TDA/G0312826/16953040.

⁵³ TDA/G0312826/16952972.

⁵⁴ TDA/G0312826/16952902.

⁵⁵ TDA/G0312826/16952853; TDA/G0310669/18417408.

alınması gerekse de kamu kurum ve kuruluşlarının pek çoğunda saklanmasına gerek görülmeyen evrak ve defter yığınlarından ötürü sıkıntılı durumda oldukları, bu nedenle Arşiv Kanunu tasarısı uzun bir zaman alacağından sıkıntılı durumu izale edecek yönetmeliğin bir an önce yürürlüğe konulması hususunda komisyonun ittifak ederek yönetmelik tasarısının incelenmesini ön plana aldığı, bu suretle komisyonun incelenmesine gönderilen, ancak pek çok hükmü yetersiz görüldüğünden dolayı bahsi geçen yönetmelik tasarısından, özü ve amacı korunmakla birlikte, ayrı bir yönetmelik tasarısının hazırlandığı, bu tasarının hazırlanmasında özellikle Türk Milli Arşivi'nin malzemesini büyük bir hassasiyetle muhafaza etmek ve ancak saklanmasına gerek kalmayan evrakın tasfiyesini sağlamak, aradan herhangi bir dikkatsizlikle kaçabilecek olan belgelerin ise daha yetkili üst kademelerde önlenmesini ve böylece bilim insanlarını bu belgelerden yoksun kalmamalarını sağlamak amacının etkili olduğu belirtilmiştir. Raporun devamında, yeni yönetmelik tasarısı maddeleri hakkında bilgi verildikten sonra yıllarca birikmiş olan bu belgelerin tasnifinin bedeni ve fikri yorgunluk yarattığı, devamlı bir çalışma ve ağır hatta çoğunlukla sağlıksız koşullarda gerçekleştirilecek çalışmayla başarılabileceği, bu sebeple özveri gerektirecek bu önemli işte çalışacak memurlara tazminat verilmesi ve bunun için de bütçelere gerekli ödeneğin konulması gerektiği kayıt altına alınmıştır.⁵⁶

Komisyon tarafından hazırlanan “Devlete Ait Arşiv Malzemesinden Saklanmasına Lüzum Görülmeyenler Hakkında Yapılacak Muamele Tarzını Gösterir Nizamname Layihası” 16 maddeden oluşmaktadır. 1956 yılında yürürlüğe giren *Muhafazasına Lüzum Kalmayan Evrak ve Vesaikin İmha Edilmesi Hakkında Kanun* ile 1957 yılında yürürlüğe giren *Muhafazasına Lüzum Kalmayan Evrak ve Vesaikin İmha Edilmesi Hakkında Nizamname*'ye ilham verdiği düşünülen söz konusu tasarıya kısaca değinmekte fayda görülmektedir. Bir, iki ve üçüncü maddelerde “Arşiv Malzemesi”, “Arşivlik Malzeme” ve imha edilebilecek belgelerin kapsamı, dördüncü maddede bu Nizamnamenin kapsamına giren daire, müessese ve teşekkülleri, beşinci maddede tasnif, ayıklama ve imha için komisyonlar ile Arşiv Danışma Kurulu kurulması, altıncı maddede “Vilayet Şube Komisyonları” ve görevleri, yedinci maddede “Vilayet Komisyonu”nun teşkili ve görevi, sekizinci maddede “Merkez Komisyonu”nun teşkili ve görev alanı, dokuzuncu maddede “Arşiv Danışma Kurulu”nun teşkili ve görevleri, onuncu maddede düzenlenecek liste ve tutanakların her nüshasının iştirak edenlerce imzalanacağı, on birinci maddede hazırlanan imha listelerinin tabi olacağı süreç, on ikinci maddede imhalık belgelerin hangi şekilde imha edileceği, on üçüncü maddede tasarıda bahsi geçen imha talimatnamelerinin hazırlanması

⁵⁶ Söz konusu Komisyonun 1 Nolu Raporu için bk. TDA/G0311784/16830434.

süreci, on dördüncü maddede 19.09.1934 tarihli ve 2/1282 sayılı yönetmeliğin yürürlükten kaldırıldığı, on beş ve on altıncı maddelerde yürürlük tarihi ve yürütme makamı hususlarına yer verilmiştir.⁵⁷

2.2.1. 26.03.1956 tarihli ve 6696 sayılı *Muhafazasına Lüzum Kalmayan Evrak ve Vesaikin İmha Edilmesi Hakkında Kanun*

1950 yılında Başbakanlık bünyesinde başlatılan söz konusu çalışmalar 1956 yılında sonuç vermiş ve 4 Nisan 1956 tarihinde 6696 sayılı *Muhafazasına Lüzum Kalmayan Evrak ve Vesaikin İmha Edilmesi Hakkında Kanun* Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Söz konusu Kanun 10 maddeden oluşmaktadır. Birinci ve ikinci maddelerde “arşiv malzemesi” ve “arşivlik malzeme”nin tanımları yapılmıştır. Üçüncü maddede evrakın saklanma süresi, dördüncü maddede imhalık belgelerin yok edilme şekli, beşinci maddede bu Kanunun geçerli olacağı devlet kurum ve kuruluşları, altıncı maddede imha edilecek belgeler hakkında yapılacak işlemleri tayin etmek üzere kurulacak “Vilayet Komisyonları”, “Arşiv Danışma Heyeti” vb. teşkilatlar ve görevleri, yedinci maddede ayıklama ve imha için çalışacak kişilere verilecek ücretler, sekinci maddede bahsi geçen Kanunun nasıl uygulanacağını gösterir bir yönetmeliğin hazırlanacağı, dokuz ve onuncu maddelerde yürürlük tarihi ve yürütmeden sorumlu makam hakkında bilgilere yer verilmiştir.⁵⁸ Dışişleri Bakanlığı da bu Kanunun kapsamı içine alınan kurumlardandır (Madde 5).

6696 sayılı Kanunun altı ve sekizinci maddelerine istinaden bir nizamname (yönetmelik) hazırlanmış, Devlet Şurası tarafından incelenip kabul edildikten sonra 22 Ekim 1957 tarihinde yürürlüğe girmiştir. 13.09.1957 tarihli ve 4/9438 sayılı *Muhafazasına Lüzum Kalmayan Evrak ve Vesaikin İmha Edilmesi Hakkında Nizamname* beş bölüm, 26 maddeden oluşmaktadır. İlk iki maddeden oluşan birinci bölümde yok edilecek belgelerin bu nizamname hükümlerine göre imha edileceği ve “Kanun”, “Teşkilat”, “SEKA” ile “Liste” sözcüklerinin bu nizamnamede ifade ettikleri anlam açıklanmıştır. 3-10 arası maddeleri kapsayan ikinci bölümde imha edilecek belgeleri tayin etmek üzere kurulacak olan kademeli teşkilatlar (Vilayet Şube Komisyonları, Vilayet Komisyonları, Merkez Komisyonları ve Arşiv Danışma Heyeti), bunların oluşumu, görev ve yetkileriyle nasıl kurulacakları kayıt altına alınmıştır. Yine ikinci bölümde imha listelerinin üç nüsha olarak hazırlanacağı, imha işlemlerine ait görev ve yetkilerin Dışişleri Bakanlığının yurtdışı misyonları

⁵⁷ Devlete Ait Arşiv Malzemelerinden Saklanmasına Lüzum Görülmeyenler Hakkında Yapılacak Muamele Tazını Gösterir Nizamname Layihası için bk. TDA/G0311784/16830542.

⁵⁸ 26.03.1956 tarihli ve 6696 sayılı Muhafazasına Lüzum Kalmayan Evrak ve Vesaikin İmha Edilmesi Hakkında Kanun, RG, 4 Nisan 1956, Sayı 9276, s. 14001-14002.

için buradaki en yüksek amirlerin görevlendireceği bir başkan ve iki üyeden oluşacak üçer kişilik komisyonlara verildiği (Madde 5/c) belirtilmiştir. 11-13 maddelerini kapsayan üçüncü bölümde arşiv belgeleri için mikrofilm tekniğinden nasıl faydalanılacağı açığa kavuşturulmuştur. 14-18 arası maddelerden oluşan dördüncü bölümde, yok edilecek belgelerin nasıl imha edileceği kayıt altına alınmıştır. Bu bağlamda, imhası kararlaştırılan belgelerin SEKA tarafından kağıt ilk maddesi olarak hamur yapılması veya teşkilatça yerinde yakılmak suretiyle imha edilmesi (Madde 14), gizli ve başkası tarafından görülmesi sakıncalı sayılan evrakın hamur yapılmadan önce SEKA tarafından kıyılması gerektiği (Madde 15) belirtilmiştir. 19-26 arası maddeleri oluşturan beşinci bölüm ise müteferrik hükümlerden oluşmaktadır. Bu bölümde hangi evrakın imha edileceği, hangilerinin belli bir süre veya süresiz saklanacağını belirlenmesine ilişkin talimatnamenin hazırlanacağı (Madde 19), imha edilecek evrakın belirlenmesi, tefrik ve imhasında çalıştırılacak memur, ücretliler ve dışarıdan çağrılacak uzmanlara verilecek ücret veya gündeliklerin tabi olacağı esaslar ve miktarları (Madde 20), bu nizamname dışında herhangi bir imhanın yapılamayacağı (Madde 22), 9, 18 ve 19. maddelerde bahsi geçen talimatnamelerin bu nizamname yürürlüğe girdikten itibaren 6 ay içinde hazırlanacağı ve en geç 1 yıl içinde yürürlüğe girmesi gerektiği (Madde 23), 19.09.1934 tarihli ve 2/1282 sayılı nizamnamenin 1-16. maddeleri ile 30.03.1937 tarihli ve 2/6276 sayılı Kararnameyle yürürlüğe girmiş olan nizamnamenin kaldırıldığı (Madde 24) ve diğer bazı hususlara yer verilmiştir.⁵⁹

6696 sayılı Kanunla, anılan Kanunun altı ve sekizinci maddeleri gereğince hazırlanan 4/9438 sayılı nizamnamenin Vekâletlerarası Komisyonun hazırladığı 1 nolu raporun ekinde yer alan ve yukarıda bahsi geçen nizamname taslağından esinlendiği anlaşılmaktadır.

4/9438 sayılı nizamnamenin yirmi üçüncü maddesi 27.06.1958 tarihli ve 9943 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan 4/10440 sayılı Karar ile 9, 18 ve 19. maddelerin hükümleri gereğince hazırlanması emredilen talimatnamelerin 31 Ekim 1958 tarihine kadar tamamlanarak bu tarihten itibaren en geç dört ay içinde yürürlüğe girmesi gerektiği şeklinde değiştirilmiştir.⁶⁰

6696 sayılı Kanunun 6. maddesi gereğince, Millî Eğitim Bakanlığının teklifi üzerine kurulmuş olan Arşiv Danışma Heyeti 1958 yılında

⁵⁹ 13.09.1957 tarihli ve 4/9438 sayılı Muhafazasına Lüzum Kalmayan Evrak ve Vesaikin İmha Edilmesi Hakkında Nizamname, RG, 22 Ekim 1957, Sayı 9738, s. 18053-18055; TDA/G0200717/10878431.

⁶⁰ 14.06.1958 tarihli ve 4/10440 sayılı Muhafazasına Lüzum Kalmayan Evrak ve Vesaikin İmha Edilmesi Hakkındaki Nizamnamenin 23 üncü Maddesinin Tadiline Dair Nizamname, RG, 27 Haziran 1958, Sayı 9943, s. 19625.

çalışmalarına başlamış ve muhafaza veya imhası öngörülen evraka ait usul ve kaidelerin tesisi için başka ülkelerin bu konudaki mevzuatından yararlanılması düşünülmüş ve Fransa'nın bu husustaki mevzuatının iletilmesi için Paris Büyükelçiliğine talimat gönderilmiştir.⁶¹

4/9438 sayılı nizamnamenin 19. maddesi gereğince Dışişleri Bakanlığınca da hazırlanması gereken talimatname için Arşiv Dairesince dairelerden hangi evrakın süresiz muhafaza edilmesi, hangi evrakın hangi tarih itibariyle imha edilmesi gerektiği hakkındaki görüşlerinin bildirilmesi 22 Mart 1958 tarihli yazıyla talep edilmiştir.⁶² Bazı daireler söz konusu yazıya cevap vermişken⁶³ diğerleri uzun süre cevap vermemiş olacak ki 17 Ekim 1958 tarihinde söz konusu yazı hakkındaki görüşlerin hızlandırılması hususu Arşiv Dairesince talep edilmiştir.⁶⁴

Ancak, arşivlerdeki ayıklama ve imha işlemlerini düzenlemek üzere 1956 yılında kabul edilen 6696 sayılı Kanun ile 4/9438 sayılı nizamname uygulamada geçerlilik kazanamamış, 1959 ve onu izleyen yılların bütçe kanunlarına, bu Kanunun uygulanmayacağına dair bir fıkra eklenmiş ve bu durum 1980'lere kadar bu şekilde devam etmiştir.⁶⁵

2.3. Bakanlık Arşiv Sisteminin Düzeltilmesi

Başbakanlık 1950 yılından itibaren mevzuat bağlamında arşivler konusunu ciddi şekilde ele almaya başlamış ve diğer kurumları da bu çalışmalara dâhil etmiştir. Başbakanlığın bu çalışmalarının Dışişleri Bakanlığının kendi arşivlerini ele alması konusu üzerinde ne kadar etkisi olduğu bilinmemekle birlikte, Bakanlıkta da arşiv konusunun 1957 yılından itibaren ciddi şekilde ele alınmaya başlandığı görülmektedir.

1957 yılında Bakanlık arşiv sisteminin iyileştirilmesi için alınması gereken önlemler hakkında 15 maddeden oluşan bir taslak metin Kâtib-i Umumi Siyasi İşler Yardımcısı Zeki Kunalp tarafından hazırlanmıştır. Genel mahiyet arz eden söz konusu metnin ekli bulunduğu 23.07.1957 tarihli Servis Notunda, anılan metnin umumi arşiv sistemini ilgilendirdiği, bazı dairelerin kendilerine ait özel sistemlerinde değişiklik öngörülmediği ifade edilmiş ve yeni usulün uygulanmasına 1 Ağustos tarihinde başlanılmasının planlandığı, bu sebeple dairelerin belgedeki teklifler hakkındaki görüşlerini 26 Temmuz 1957 tarihine kadar bildirmeleri talep edilmiştir. "Vekâlet Arşiv Sistemi Revizyonu-Bazı

⁶¹ TDA/G0315480/17186441. Paris Büyükelçiliğinin cevabı için bk. TDA/G0315480/17186419.

⁶² TDA/G0320636/17725115.

⁶³ Örnek olarak bk. TDA/G0200717/10878409; TDA/G0255487/15693146.

⁶⁴ TDA/G0111729/5756912.

⁶⁵ TDA/G0132903/9584105.

Telkinler” başlıklı taslak metinde, özetle arşiv sisteminin gözden geçirilmesi ve evrak ile dosya işleriyle ilgili işlemlerde hız, sıhhat ve tasarruf temininin hedeflendiği, öncelikle bütün gelen-giden evraka bir dosya numarasının verilmesi gerektiği (dosya numarası ihdası), dosya numaralarının dayandığı tasnif ilkesinin esas itibarıyla nümerik olması gerektiği, yalnızca Türkiye’ye ait olan işlere 100.000-299.000 arası numaralar tahsis edildikten sonra Türkiye’nin diğer ülkelerle olan ilişkilerinin yoğunluğuna göre her ülkeye belirli miktarda dosya numarası ayrılacağı, hazırlanan tasnif planı çerçevesinde bu ülkelerin üç kategoriye ayrıldığı, birinci kategorinin Türkiye ile ilişkileri yoğun olan ülkeleri (23 ülke), ikinci kategorinin Türkiye ile ilişkileri orta derecede olan ülkeleri (25 devlet) ve üçüncü kategorinin diğer devletleri (36 devlet) kapsadığı, bunların dışında BM gibi kuruluşlar ile Kıbrıs Meselesi gibi belli bir ülkeyle sınırlanamayacak özel önemi haiz konulara ayrılan numara gruplarını kapsayan bir kategorinin ihdas edildiği, yukarıdaki kategorilerin kesinlik arz etmediği, gerektiğinde düzenleme yapılabileceği, kategorilerde anılan numara grupları içinde dosya açmanın dairelerin inisiyatifinde olduğu, ancak dosya numarasını Arşiv Dairesinden talep edebilecekleri, dosya açarken geniş bir konu için tek dosyanın açılması hatalı olduğu gibi bir veya iki yazıya özel bir dosya açmanın da doğru olmadığı, bir dosyaya hem açık hem de gizli ilgili tüm belgelerin girmesi gerektiği, bir belge birden fazla dosyayı ilgilendiriyorsa referans fişlerinin verilmesi gerektiği, arşiv işlerinde hız ve kolaylık temin etmek için kullanılan genel numaraların kaldırılması ve bunun yerine dosya numaralarının konulması gerektiği, referansların kolayca bulunması için de daire ve şubelerin rumuz kullanmalarının faydalı olacağı, kırtasiye reformunun yapılması ve daktilografi usulünün basitleştirilmesinin de yararlı olacağı ve aksaklığa meydan vermemek için yeni usule, uygun görüldüğü takdirde, 1 Ağustos 1957 tarihinde başlanabileceği hususlarına yer verilmiştir. Ek 1’de yukarıda bahsi geçen üç ayrı kategoride yer alan ülkeler ile aldıkları dosya numaraları, ayrıca uluslararası örgütler ve münferit konular da dosya numaralarıyla birlikte Ek 1’de yer almıştır. Ek 2’de ise dairelere ve daireler için öngörülen rumuzlara yer verilmiştir.⁶⁶ Taslak metinde 100.000’lik desimal sistemin ve Arşiv Umum Müdürlüğü için “Evrak” kelimesinin baş harfinden mülhem olduğu düşünülen “E” rumuzunun öngörüldüğü görülmektedir.

Bakanlık arşiv sisteminin iyileştirilmesi için alınması gereken önlemlere dair söz konusu Servis Notunun içeriği dairelerce incelenmiş ve görüşlerini Siyasi İşler Yardımcılığına bildirmişlerdir.⁶⁷ Bakanlık arşiv sisteminin iyileştirilmesine dair teklifler dairelerce esas itibarıyla olumlu karşılanmış,

⁶⁶ TDA/G0320375/17736263.

⁶⁷ Örnek olarak bk. TDA/G0320375/17736192; TDA/G0303318/20209592.

kaydedilen bazı görüşlerin teklif olunan sistemin açıklanması veya bunun uygulanmasında bazı ayarlamaların yapılması suretiyle karşılamanın mümkün olacağı, personel eğitimi ve malzeme tedariki bakımından gereken hazırlıklara ayrılması icap eden zaman gözönünde tutularak, yeni sistemin uygulamaya başlanması tarihi için 15 Ağustos 1957, bunun mümkün olmaması halinde 1 Eylül 1957 olarak düşünülmüştür.⁶⁸

Zeki Kuneralp (Kâtib-i Umumi Siyasi İşler Yardımcısı), Talat Benler (I. D[aire]. Genel Müdürü), Necmettin Tuncel (III. D. Genel Müdürü) ve Necdet Kent'in (Konsolosluk ve Muhtelit Hukuk Dairesi Genel Müdürü) katıldığı "Bakanlık İstişare Heyeti" hazırlık toplantısı 1 Ağustos 1957 tarihinde yapılmış ve bu toplantının gündem maddeleri arasında Bakanlık arşivinin yeniden organizasyonu ile ilgili hususlar da yer almıştır. Bu çerçeveden olmak üzere, arşiv düzeltiminin başarıya ulaşması için arşiv personelinin eğitimine önem verilmesi, bu çerçevede bir arşiv rehberinin hazırlanması, daktilo[graf]lar dâhil arşiv personelinin sayıca artırılması, arşiv personeline daha uygun maddi imkanlar temini hususunun araştırılması ve bu cihetin özellikle yeni bütçe hazırlıkları bağlamında gözönünde tutulması, yeni arşiv sisteminin uygulanmasında ve özellikle dosyaların tayini ve arşiv personelinin eğitim ve gözetiminde Genel Müdürler ile Şube Müdürlerine özel sorumluluklar düşüldüğü, ayrıca arşivin düzenlenmesinin geniş bir konu olması nedeniyle girilen düzenleme alanının tedricen genişletilmesi ve imzalanan anlaşmaların tasnifi ve muhafazasıyla yükümlü bir "Muahedat Bürosu"nun kurulmasına gerek olduğu hususları üzerinde Heyetçe mutabık kalınmıştır. Ayrıca, arşiv sisteminin düzeltimiyle ilgili "kırtasiye reformu" hakkında fikir alışverişinde bulunulmuş, bir sonraki toplantıya kadar yeni kağıt örneklerinin hazırlanması kararlaştırılmış ve toplantının tarihi de 08.08.1957 olarak belirlenmiştir.⁶⁹

2.3.1. Hariciye Vekâleti Merkez Arşiv Talimatnamesi

İstişare Heyetince 8 Ağustos 1957 tarihinde yapılacak toplantının gündemine alınan 6 konu başlığından biri "Arşiv Talimatı Projesi" olmuştur.⁷⁰ Zeki Kuneralp, Talat Benler, Danış Tunalıgil (II. D. Umum Müdürü), Necmettin Tuncel, Necdet Kent, Oğuz Gökmen (Ticaret Dairesi Genel Müdürü) ve Semih Günver'in (MEİDUM Genel Müdürü) katıldığı 8 Ağustos 1957 tarihli toplantıda, altı konu başlığı yer almış ve ikinci gündem maddesi olarak "Arşiv Talimatı Projesi" ele alınmıştır. Bu bağlamda, Kâtib-i Umuminin de olurlarını alan Arşiv Talimatı Projesi Heyetçe onaylanmış ve bu

⁶⁸ TDA/G0320836/17773629; TDA/G0303318/20242751.

⁶⁹ TDA/G0320836/17773347; TDA/G0320299/20500435; TDA/G0320836/17773271.

⁷⁰ TDA/G0320299/20500399.

talimatın uygulanması için gerekli hazırlıkların yapılıp 1 Eylül'den itibaren yürürlüğe konulması uygun görülmüştür. Arşiv talimatının uygulanmasında karşılaşılmaması muhtemel boşlukları doldurup aksaklıkları düzeltmek için gerektiğinde ayarlamalar yapılması, talimatın doğru uygulanması hususunda Genel Müdürlerinin gerektiği şekilde uyarılarda bulunmaları, arşiv sisteminin işleminde karşılaşılmaması muhtemel güçlükleri bertaraf etmek için iki "Arşiv Müşaviri"nin yetiştirilmesi ve konuyla Siyasi İşler Yardımcısı Kunalp'ın ilgilenmesi hususları üzerinde mutabık kalınmıştır.⁷¹

İstişare Heyeti tarafından kabul gören yukarıda bahsi geçen arşiv sisteminin değiştirilmesine dair teklifler ve yeni sistemin 1 Eylül 1957 tarihinden itibaren yürürlüğe girmesi Umum-i Kâtip tarafından uygun görülmüştür. Mevcut durumun yeni sisteme uyum sağlaması için yapılması gereken hazırlıkların sorumluluğu Evrak Müdürlüğüne verilmiş ve arşiv sisteminin değiştirilmesiyle ilgili teknik soruların anılan müdürlüğe iletilmesi talep edilmiştir.⁷²

Yapılan çalışmalar neticesinde hazırlanan ve 33 maddeden oluşan *Hariciye Vekâleti Merkez Arşiv Talimatnamesi* 2 Eylül 1957 tarihinde ilkin merkez teşkilatıyla sınırlı kalmak üzere yürürlüğe girmiştir.⁷³ Bakanlığın kendi iç işleyişiyle ilgili ve başlangıç olarak yalnızca merkez teşkilatında uygulanmaya başlanan söz konusu Talimatname Bakanlık arşivine ilişkin bir ilk olduğundan ayrı önemi haizdir. Bu nedenle, biraz ayrıntı verilmesinde fayda görülmektedir. Birinci maddede Bakanlığa gelen ve Bakanlıktan giden yazılara ait tesellüm, irsal, kayıt, havale, tasnif ve muhafaza işlerinin işbu talimat hükümleri dâhilinde yürütmek vazifesinin Arşiv Dairesine ait olduğu, diğer dairelerin bu görevi yerine getirmede Arşiv Dairesine yardım edecekleri, ikinci maddede Arşiv Dairesinin *Tesellüm, İrsalat, Tasnif, Kayıt ve Dosyalar* Servisinden oluştuğu, üçüncü maddede *Tesellüm Servisi*, dördüncü maddede *Tasnif Servisinin* görevleri, beşinci ve altıncı maddelerde *Kayıt Servisinin* görevleri ve Gelen Kayıt Defterinin nasıl tutulacağı, yedinci maddede dış temsilciliklerden gelen yazılar, sekizinci maddede kayıt işlemi bittikten sonra yazının ilgili daireye havalesi ve göreceği işlem, dokuzuncu maddede aidiyeti yanlış tayin edilen evrakın göreceği işlem, on-on dört arası maddelerde Bakanlıktan giden yazıların Kayıt Servisine havalesine kadar geçecek süreç, on beş-on yedi arası maddelerde gidecek olan evrakın Kayıt Servisinde göreceği işlem ve Giden Kayıt Defterine belgelerin nasıl işleneceği, on sekizinci maddede *İrsalat Servisinin* giden evrak üzerinde yapması gereken görevleri, on dokuzuncu maddede şehir dâhilindeki açık ve gizli yazıların

⁷¹ TDA/G0320299/20500522.

⁷² TDA/G0320836/17772506; TDA/G0303318/20066802.

⁷³ TDA/G0302024/19157982.

nasıl dağıtılacağı, yirminci maddede şehir dışına gönderilecek yazıların ivediliklerine ve üzerindeki işaretlere göre nasıl dağıtılacağı, yirmi birinci maddede dış temsilciliklere gönderilen zarflar için yapılması lazım gelen işlem, yirmi ikinci maddede *Dosyalar Servisinin* görevi, yirmi üçüncü maddede yazışma konusu teşkil etmeyen yazıların tabi olacağı işlem, yirmi dördüncü maddede “Gizli” ve “Zata Mahsus” yazıların tabi olacağı işlem, yirmi beşinci maddede Bakanlık makamı kanalıyla başka bir daireye havale edilen yazıların kayıt işlemi hakkında bilgi verilmiştir. Yirmi altıncı maddede her konu için bir dosya açılması gerektiği ve dosyaların 100.000’den başlamak üzere ülke esaslarına göre tanzim edilen plan dâhilinde birer dosya numarası alacağı, yirmi yedinci maddede dosyaların içinde muhafaza edileceği dosya gömlekleri, yirmi sekizinci maddede yazıların tarih sırasına göre en eskiden en yeniye şeklinde dosyalanacağı, yirmi dokuzuncu maddede her dosyada bulunması gereken muavin fişi, otuzuncu maddede bir yazının konusu birden fazla dosyayı ilgilendirdiği takdirde yazının bu dosyalardan konu itibarıyla en uygun olanda dosyalanacağı ve diğer dosyalara birer referans fişinin konulacağı, otuz birinci maddede dosya konularının dosya numara sırasına göre bir dosya listesine geçirileceği, otuz ikinci maddede dosya içeriğinin nasıl bölüneceği ve otuz üçüncü maddede dosyaların oluşturulmasından, dosya listesinin ve fişlerinin düzenlenmesinden öncelikle Tasnif Servisinin ve dosyaların muhafazasından ise Dosyalar Servisinin sorumlu olduğu hususları üzerinde durulmuştur.⁷⁴

Hariciye Vekâleti Merkez Arşiv Talimatnamesi maddelerini kapsamı itibarıyla dört kategori altında toplamak mümkündür. Bir ve ikinci maddeler “Arşiv Dairesi” ile ilgilidir. 3-9 arası maddelerde “Gelen Yazılar”ın ilgili daireye ulaşana kadar tabi olacağı işlem ifade edilmiştir. 10-25 arası maddelerde “Giden Yazılar” için ne tür kağıtlar kullanılacağı, giden yazıların Bakanlıktan çıkana kadar göreceği işlem, Bakanlıktan giden yazıların ivedilik türüne göre ilgili yerlere nasıl ulaştırılacağı üzerinde durulmuştur. 26-33 arası maddelerde ise belgelerin içine konulacağı “Dosyalar” hakkında bilgi verilmiştir. Diğer bir ifadeyle, söz konusu Talimatnamede, üretilecek olan belgelere verilecek dosya numaraları, gelen-giden belgelerin tabi olacağı işlem, bu belgelerin dosyalama usulü ve Arşiv Dairesinin bu konudaki sorumluluğu üzerinde durulmuştur.

1957 yılında hazırlanıp yalnızca Bakanlık merkez teşkilatında yürürlüğe giren *Merkez Arşiv Talimatnamesi* daha çok gelen-giden güncel evrakın akışı ve dosyalanmasıyla ilgili olup aynı zamanda 100.000’lik desimal sisteme dayalı ilk dosyalama planıdır. Bu Talimatnameyle merkezi arşiv sistemi

⁷⁴ Hariciye Vekâleti Merkez Arşiv Talimatnamesi için bk. TDA/G0303230/14981704.

getirmeye çalışılmış, sistem kısmen başarılı olmuşsa da 10 yıl içinde yeniden eski usule dönülmüştür. Bakanlık birimlerinde 1950'li yıllarla birlikte hem arşivlik belgelerin hem de arşiv belgelerinin hacimce artmış olmasının Bakanlığın arşivler konusunu ele alınmasını gerekli kıldığı düşünülmektedir. Bu ihtiyaçtan ötürü ayrıca bir Arşiv Dairesinin de ihdas edildiği anlaşılmaktadır.

28 Şubat 1958 tarihinde Arşiv Dairesi çıkışlı tüm teşkilata gönderilen genelgeyle, 2 Eylül 1957 tarihinde yürürlüğe giren yeni arşiv sistemine ait bazı tamamlayıcı görüşler iletilmiştir. Söz konusu genelgede, sistemin temel taşlarından birinin gelen-giden yazılara dosya numarasının verilmesi ilkesi olduğu, söz konusu dosya numaralarının dayandığı tasnif usulünün nümerik olduğu ve dosya numaralarının ülke itibariyle gruplandırıldığı, 100.000'den 299.999'a kadar olan numaraların Türkiye'ye ait olan işlere tahsis edildiği, 299.999'dan sonraki numaraların yabancı ülkelere, bu ülkelerin önemine ve Türkiye ile olan ilişkilerinin yoğunluğuna göre ayrıldığı, bu ülkelerin üçe ayrıldığı, birinci kategoride Türkiye ile ilişkileri yoğun olan ülkelere (büyük ülkeler ve Türkiye ile aynı coğrafi bölgede bulunan ülkelere) 10.000 dosya numarasının ayrıldığı, ikinci kategoride Türkiye ile ilişkileri orta derecede yoğunluk arz eden devletlere 5.000 dosya numarasının ayrıldığı, üçüncü kategorinin diğer ülkeleri kapsadığı ve bu ülkelere 1.000 dosya numarasının ayrıldığı, bunların dışında BM gibi uluslararası örgütlerle ilgili veya Kıbrıs Meselesi gibi belli bir ülkeyle sınırlanamayacak özel önemi haiz konulara ayrılan numara gruplarını kapsayan bir kategorinin daha mevcut olduğu, bu kategoriler ve numara gruplarının kesinlik arz etmediği, yeni durumlar karşısında düzenlemeler yapılabileceği, arşiv sistemi esas itibariyle merkezi usule bağlı bulunduğundan gizli yazıların ve güncel evrak dışındaki dosyaların umumiyetle NATO Dairesi gibi birkaç istisna dışında Arşivde muhafaza edilmesi gerektiği, arşiv sisteminin tatmin edici şekilde işlemesi için Talimatname hükümlerine göre işlem yapılması ve aydınlatılması icap eden noktalar hakkında Arşiv Dairesiyle temas edilmesi gerektiği vb. hususlar üzerinde durulmuştur. Ek 1'de, yukarıda bahsi geçen uluslararası örgütler, Kıbrıs gibi münferit konular ile ülkelere tahsis edilen eski ve yeni dosya numaralarını havi kategorilere yer verilmiştir.⁷⁵

Söz konusu genelgenin hazırlanmasında, 23 Temmuz 1957 tarihinde Bakanlığın arşiv sisteminin düzeltimi için alınması gereken önlemler hakkında Kâtib-i Umumi Siyasi İşler Yardımcısı Zeki Kuneralp tarafından hazırlanan ve İstişare Heyetince kabul edilen Servis Notundan yararlanıldığı anlaşılmaktadır.

⁷⁵ TDA/G0035696/911464; TDA/G0108215/5125571.

Son olarak, bu dönemde Bakanlık arşivinin düzeltilmesi çalışmaları kapsamında 1919-1958 yılları arası döneme ait evrakın tasnif işlemleri tamamlanmıştır. Üç kısımdan oluşan 1919-1958 yılları arası döneme ait arşiv evrakının tasnifi Büyükelçi Zeki Kunalp'ın desteği ve Umum Evrak Müdürü Hamid Aral'ın çalışmalarıyla gerçekleştirilmiştir. Birinci kısım 1919-1931 yılları arasına aittir. Bu döneme ait tasnifi yapılan kutu/klasör sayısı 1.054'tür. İkinci kısım 1932-1947 yılları arasını kapsamaktadır ve bu döneme ait 3.108 kadar klasörün tasnifi yapılmıştır. Üçüncü kısım 1948-1958 yıllarına ait evrak olup bu döneme ait tasnif edilen kutu/klasör sayısı 2.167'dir.⁷⁶ Diğer bir ifadeyle, 1919-1958 yılları arasına ait 6.329 kutu/klasörün tasnif işlemleri bu dönemde yapılmıştır.

Öte yandan, bu dönemde yurtdışı teşkilatının yer sıkıntısından dolayı saklanmasına gerek görülmeyen evrakın imhası taleplerinin⁷⁷ tasarı halindeki Arşiv Kanunu yürürlüğe girene kadar Bakanlıkça ertelenmesi uygun görülmüştür.⁷⁸

Sonuç

Bakanlığa gelen ve Bakanlıktan giden güncel belgelerin akışını sağlayan “(Umum) Evrak Müdürlüğü” Bakanlığın kuruluşunun ilk yıllarından itibaren merkez teşkilatı içindeki yerini almış ve isim olarak önemli bir değişikliğe uğramadan 1950'li yılların sonlarına kadar gelmiştir. 1957 yılının sonlarına doğru “Arşiv Umum Müdürlüğü” ismini ve yine 1958 yılında alt bir birim olarak “Arşiv Dairesi” ismini de yazışmalarda görmek mümkündür. Diğer bir ifadeyle, Umum Evrak Müdürlüğü'nün 1957 yılının sonlarına doğru Arşiv Genel Müdürlüğüne dönüştüğü söylenebilir. Bakanlık merkez binasında 1950'li yıllara kadar arşiv belgesi oluşmadığından Bakanlıkta arşivle ilgili yapısal bir değişikliğe gidilme ihtiyacı hissedilmediği anlaşılmaktadır. Bakanlık merkezinde bu dönemle birlikte hem arşiv belgesinin oluşmaya başlamış olması hem evrak sayısındaki artış arşiv konusuna eğilimi gerekli kılmış ve arşiv konusundaki gelişmelere bağlı olarak, 1950'li yılların sonlarına doğru “Arşiv Dairesi” ibaresi görülmeye başlanmıştır.

Türkiye'de ayıklama ve imha işlemlerine yönelik ilk mevzuat hükmünde olan, bütün Bakanlıkların görüşleri doğrultusunda hazırlanan, merkez ve taşra kuruluşlarında ayıklama, imha ve saklama işlerini görmek ve bu konularda karar vermek üzere Ankara'da bir “Merkez Komisyonu”nun, Bakanlıklarla illerde ise bir “Ayıklama Kurulu”nun teşkilini esas alan ve bunların çalışma yöntemlerini tespit eden *Resmî Evrak ve Defterlerden Lüzumsuz Olanlarının*

⁷⁶ TDA/G0314132/16918976, s. 17.

⁷⁷ TDA/G0312826/16954099; TDA/G0311784/16830756; TDA/G0313660/18716910.

⁷⁸ TDA/G0312826/16954214; TDA/G0311784/16830711; TDA/G0313660/18716767.

Yok Edilme Tarzı Hakkında Nizamname 4 Ekim 1934 tarihinde Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Ancak, 21 Mayıs 1937 tarihinde çıkarılan kararnameyle söz konusu nizamnamenin uygulanması geriye bırakılmış, bu konuda 1956 yılına kadar başka bir çalışma yapılmamıştır. 1950 yılında Başbakanlık eşgüdümünde başlatılan söz konusu çalışmalar 1956 yılında sonuç vermiş ve 4 Nisan 1956 tarihinde 6696 sayılı *Muhafazasına Lüzum Kalmayan Evrak ve Vesaikin İmha Edilmesi Hakkında Kanun* Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. 6696 sayılı Kanunun altı ve sekizinci maddelerine istinaden *Muhafazasına Lüzum Kalmayan Evrak ve Vesaikin İmha Edilmesi Hakkında Nizamname* hazırlanmış ve 22 Ekim 1957 tarihinde 4/9438 sayısıyla Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Ancak, arşivlerdeki ayıklama ve imha işlemlerini düzenlemek üzere yürürlüğe giren 6696 sayılı Kanun uygulamada geçerlilik kazanamamış, 1959 ve onu takip eden yılların bütçe kanunlarına bu Kanunun uygulanmayacağına dair bir fıkra eklenmiş ve 1988 yılına kadar bu şekilde gelinmiştir (Bu nedenle, 13.09.1957 tarihli ve 4/9438 sayılı Nizamname de uygulamaya geçirilememiştir).

1957 yılı ile birlikte arşiv konusu Dışişleri Bakanlığında da ele alınmaya başlanmış ve yapılan çalışmalar sonucunda *Hariciye Vekaleti Merkez Arşiv Talimatnamesi* hazırlanıp 2 Eylül 1957 tarihinde yalnızca Bakanlık merkez teşkilatında yürürlüğe girmiştir. Söz konusu Talimatname daha çok gelen-giden güncel evrakın akışı ve dosyalanmasıyla ilgili olup aynı zamanda 100.000'lik desimal sisteme dayalı ilk dosyalama planıdır. Bakanlık arşivlerinin bir merkezde toplanmasına yönelik ilk adım olan söz konusu Talimatname belli sebeplerden ötürü uygulamada başarı kazanamamıştır.

1920-1949 yılları arasında Dışişleri Bakanlığı arşivleriyle ilgili kaydedeğer herhangi bir çalışmanın olmadığı anlaşılmaktadır. Bu dönemde devlet düzeyinde yapılan mevzuat çalışmaları ise kalıcı olmadığı gibi bu çalışmalar koşulların zorlamasıyla yapılan yasal düzenlemelerden öteye geçememiştir. Kaldı ki devlet düzeyinde yapılan arşiv çalışmalarının Bakanlığın kendi arşivleriyle ilgili faaliyetlerini etkilediğini söylemek de pek mümkün görünmemektedir. 1950'li yıllara kadar Bakanlık ana binasında arşiv evrakı oluşmamış ve Osmanlı Hariciyesine ait Hazine-i Evrakın da İstanbul'da bulunuyor olması arşiv faaliyetlerini veya arşiv konusunun ele alınışını ötelemiş olduğu düşünülebilir. Bu dönemde belki de üzerinde özellikle durulması gereken husus 25.06.1927 tarihli ve 1154 sayılı *Hariciye Vekaleti Memurin Kanunu*'dur. Bakanlığın bu ilk kapsamlı teşkilat Kanununda arşivciler Bakanlık uzmanları arasında sayılmış (Madde 7), bu tarihten sonra yürürlüğe giren hiçbir kanun veya yönetmelikte arşiv

uzmanlarından bahsedilmemiş, arşiv işleri de genelde idari memurların görevleri arasında sayılmıştır.

1950’li yıllarda hem devlet düzeyinde hem de Bakanlık özelinde arşivler konusu ele alınmıştır. Bakanlıkta Kâtib-i Umumi Siyasi İşler Yardımcısı Zeki Kunalp’ın desteğiyle ve Evrak Genel Müdürü Hamid Aral’ın değerli çalışmalarıyla o döneme kadar olan arşiv dosyalarının kaba tasnifi tamamlanmıştır. Ayrıca, Bakanlık arşivi sisteminin düzenlenmesini teminen başta Zeki Kunalp olmak üzere Bakanlık üst düzey yetkililerinin etkin çalışmaları neticesinde Bakanlıkta *Hariciye Vekaleti Merkez Arşiv Talimatnamesi* hazırlanıp 1957 yılında yürürlüğe girmiştir. Ancak, söz konusu Talimatname arşivle ilgili olmayıp yalnızca gelen-giden güncel evrakın akışı ve dosyalanmasıyla sınırlı olmuştur. Personel eksikliği, yer sıkıntısı gibi sebeplerden ötürü *Merkez Arşiv Talimatnamesinden* istenen verim alınamamış, çok geçmeden söz konusu sistem eski haline dönmüştür.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

T.C. Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi Belgeleri (TDA)

TDA/G0228465/20760902	TDA/G0228465/20760524	TDA/G0210201/20409253
TDA/G0210201/20405805	TDA/G0210201/20408343	TDA/G0210201/20408351
TDA/G0317631/17396797	TDA/G0004796/144303	TDA/G0238903/12417588
TDA/G0049995/698132	TDA/G0235913/11636768	TDA/G0318054/19171839
TDA/G0318054/19170358	TDA/G0318057/17783714	TDA/G0149111/6385157
TDA/G0317668/20246818	TDA/G0318130/20242229	TDA/G0315920/17223799
TDA/G0196927/10909104	TDA/G0229616/20765063	TDA/G0208174/20735947
TDA/G0316688/17501436	TDA/G0315031/17369751	TDA/G0321026/17788970
TDA/G0316714/18501440	TDA/G0316403/18069270	TDA/G0314790/18564033
TDA/G0332915/20030597	TDA/G0241006/11662560	TDA/G0280045/13148412
TDA/G0312683/16989941	TDA/G0028690/5099782	TDA/G0311784/16831627
TDA/G0311784/16831341	TDA/G0211348/13320386	TDA/G0108560/5577307
TDA/G0318130/17515960	TDA/G0311784/16831411	TDA/G0317668/20256904
TDA/G0015847/657977	TDA/G0315480/17186441	TDA/G0316767/17939149
TDA/G0317667/17400075	TDA/G0317668/20256815	TDA/G0318132/17947589

TDA/G0317805/18320155	TDA/G0317668/20256916	TDA/G0318057/17776423
TDA/G0316403/18069313	TDA/G0312826/16953040	TDA/G0311784/16830542
TDA/G0316714/18501473	TDA/G0312826/16952972	TDA/G0200717/10878431
TDA/G0321026/17789041	TDA/G0312826/16952902	TDA/G0320636/17725115
TDA/G0312877/14937919	TDA/G0312826/16952853	TDA/G0200717/10878409
TDA/G0310669/18417408	TDA/G0311784/16830434	TDA/G0303318/20242751
TDA/G0320836/17773629	TDA/G0303318/20209592	TDA/G0255487/15693146
TDA/G0312826/16954099	TDA/G0320836/17773347	TDA/G0320299/20500435
TDA/G0311784/16830756	TDA/G0035696/911464	TDA/G0302024/19157982
TDA/G0313660/18716910	TDA/G0108215/5125571	TDA/G0303230/14981704
TDA/G0312826/16954214	TDA/G0311784/16830711	TDA/G0313660/18716767
TDA/G0210201/20408332	TDA/G0312683/16990377	TDA/G0320375/17736263
TDA/G0317631/17396585	TDA/G0043093/1463381	TDA/G0111729/5756912
TDA/G0007598/655886	TDA/G0314132/16918976	TDA/G0320836/17773271
TDA/G0318054/19171750	TDA/G0317668/20256880	TDA/G0320299/20500399
TDA/G0318057/17786129	TDA/G0315480/17186419	TDA/G0320299/20500522
TDA/G0109820/6950587	TDA/G0317668/20257466	TDA/G0320836/17772506
TDA/G0237661/12852207	TDA/G0317805/18390231	TDA/G0303318/20066802
TDA/G0237661/12852164	TDA/G0320375/17736192	TDA/G0321655/15529504
TDA/G0241006/11662382	TDA/G0132903/9584105	

Diğer Kaynaklar

Aktaş, N.-Kahraman, S. A. (Haz.) (1994), *Bulgaristan'daki Osmanlı Evrakı*, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın Nu: 17, Ankara.

Dışişleri Bakanlığı 1984 Tarihçesi.

Dışişleri Vekâleti Yıllığı 1953 (1954), Güzel İstanbul Matbaası, Ankara.

Girgin, K. (1994), *Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemleri Hariciye Tarihimiz (Teşkilat ve Protokol)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, (2. Baskı), Ankara.

Hariciye Vekâleti Yıllığı 1959.

Kıyak, S. (1947), *Dışişleri Bakanlığı Mevzuatı ve Basın ve Yayınla İlgili Hükümler*, Başbakanlık Devlet Matbaası, Ankara.

- Özcoşkun, A. R. (2018), *Cumhuriyetin Kuruluşundan Bugüne Dışişleri Bakanlığı Teşkilat Yapısı (1920-2018)*, Dışişleri Bakanlığı Matbaası, Ankara.
- Torunlar, M.-Çelik, E. (Haz.) (1993), *Bulgaristan'a Satılan Evrak ve Cumhuriyet Dönemi Arşiv Çalışmaları*, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın Nu: 19, Ankara.
- Erdoğan, M. (2023), "Cumhuriyet Dönemi'nde Osmanlı Hariciyesine Ait Hazine-i Evrak", *Hazine-i Evrak Arşiv ve Tarih Araştırmaları Dergisi*, Sayı 4, Ankara, 2022, s. 3-26.
- Devlet Arşiv Hizmetleri Hakkında Yönetmelik, RG, 16 Mayıs 1988, Sayı 19816.
- Devlet Arşiv Hizmetleri Hakkında Yönetmelik, RG, 18 Ekim 2019, Sayı 30922.
- "Büyük Millet Meclisi İcra Vekillerinin Suret-i İntihabına Dair Kanun" (02.05.1920 tarihli ve 3 sayılı), RG: 7 Şubat 1921/7 Şubat 1337, Sayı 1.
- "Dışişleri Bakanlığı Kuruluşu Hakkındaki 3312 Sayılı Kanuna Ek Kanun" (21.02.1947 tarihli 5023 sayılı), RG: 27 Şubat 1947, Sayı 6543.
- "Hariciye Vekâleti Memurin Kanunu" (25.06.1927 tarihli ve 1154 sayılı), RG: 17 Temmuz 1927, Sayı 635.
- "Hariciye Vekâleti Teşkilat Kanunu" (25.05.1933 tarihli ve 2223 sayılı), RG: 01 Haziran 1933, Sayı 2416.
- "Hariciye Vekâleti Teşkilat Kanunu" (14.01.1938 tarihli ve 3312 sayılı), RG: 21 Ocak/Kanun-ı Sani 1938, Sayı 3814.
- "Hariciye Vekâleti Teşkilatı Hakkındaki 3312 Sayılı Kanuna Ek Kanun" (21.05.1941 tarihli ve 4037 sayılı), RG: 26 Mayıs 1941, Sayı 4817.
- "Muhafazasına Lüzum Kalmayan Evrak ve Vesaikin İmha Edilmesi Hakkında Kanun" (26.03.1956 tarihli ve 6696 sayılı), RG: 4 Nisan 1956, Sayı 9276.
- "Muhafazasına Lüzum Kalmayan Evrak ve Vesaikin İmha Edilmesi Hakkında Nizamname" (13.09.1957 tarihli ve 4/9438 sayılı), RG: 22 Ekim 1957, Sayı 9738.
- "Muhafazasına Lüzum Kalmayan Evrak ve Vesaikin İmha Edilmesi Hakkındaki Nizamnamenin 23 üncü Maddesinin Tadiline Dair Nizamname" (14.06.1958 tarihli ve 4/10440 sayılı), RG: 27 Haziran 1958, Sayı 9943.
- 16.01.1935 tarihli ve 2/1863 sayılı Kararname, RG, 26 Ocak/Kanun-ı Sani 1935, Sayı 2913.
- 21.05.1937 tarihli ve 2/6651 sayılı Kararname, RG, 31 Mayıs 1937, Sayı 3618.
- "Ankara Valiliği Yeni Binasına Taşınıyor", <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/ankara-valiligi-yeni-binasina-tasiniyor-/1549246>, [Erişim Tarihi: 12.04.2023].
- "Kütüphanemiz", <http://diad.mfa.gov.tr/kutuphanemiz.tr.mfa>, [Erişim Tarihi: 19.04.2023].